

Küreselleşme: Türk Yükseköğretimine Etkisi*

Globalization: effects on Turkish Higher Education

Ali Rıza Erdem

Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Denizli

Özet

Yirminci yüzyılın en büyük değişikliklerinden biri dünyanın küreselleşmesidir. Kimilerine göre küreselleşme iktisadi açıdan liberalizm, kimilerine göre demokratik kavramların ve kuralların evrenselliği, kimilerine göre evrensel insan hakları, kimilerine göre ekolojik sorunlar, kimilerine göre ise yukarıdakilerin hepsini kapsayan bir süreç ile ilgili bir kavramdır. Dönüşümcüler ise küreselleşmeyi hem fırsatlar taşıyan hem de riskleri olan bir süreç olarak görmektedir. Yükseköğretimde kalıcı ve derin değişiklikler yapan bir dönüşümün yaşanmasında küreselleşmenin etkisi çok büyüktür. Üniversitelerde yaşanan dönüşümde yeni teknolojiler, yeni öğrenci biçimi (gittikçe çeşitlenen yaş grupları, geri dönen ve çalışan öğrenciler, yaşam boyu öğrenme ideali), yeni yükseköğretim sağlayıcıları, kar amaçlı şirket üniversiteleri, sanal üniversiteler, yeni ve gittikçe küreselleşen öğrencilerin beklentileri, gittikçe artan pazar odaklı rekabetçilik ve başarı hırsıyla dolu toplumsal çevre gibi etkenler etkin olmakta ve sonuçları hissedilmektedir. Bu çalışmada küreselleşmenin Türk Yükseköğretimine etkisi paradigma, sistem, yönetim, finansman, öğretim elemanı-öğrenci değişimi, program, özel üniversiteler, akademik özgürlük açılarından incelenmiştir.

Anahtar sözcükler: Dönüşüm, küreselleşme, Türk Yükseköğretimi.

Abstract

Undoubtedly, one of the major changes in the 20th century is the globalization of the world. According to many, globalization means liberalism in financial respect or universality of democratic concepts and rules while others describe it as universal human rights, ecological matters or as a concept related with a process including all of the above. On the other hand, for those who are progressive, globalization refers to a process offering both allowing opportunities and risks. In that way, globalization is of great importance in establishment of permanent and profound changes in higher education. Accordingly, in such a process of change observed in universities, we see new forms as new technologies, new form of student (gradually varying age groups, students coming back to work, the idea of learning for the whole life), suppliers of new higher education, company universities for profit, virtual universities, expectations of new and gradually globalizing students, ever-increasing market-oriented competition, and a social environment which invariably sensitive to success. In this study, major headlines consisting of the effects of globalization on Turkish Higher Education in terms of paradigm, administration, financing, academic staff- student exchange, programme, private universities and academic freedom have been analyzed.

Key words: Globalization, Turkish Higher Education, transform.

Yirminci yüzyılın son çeyreğinde yaşanan büyük değişimler toplumdaki diğer sektörleri etkilediği gibi eğitimi de etkilemiştir. Eğitimdeki değişimlerden yükseköğretim de payını almıştır. Yükseköğretimde kalıcı ve derin değişiklikler yapan bir dönüşüm yaşanmaktadır. Bu dönüşümün yaşanmasında küreselleşmenin etkisi çok büyüktür. Scott'a (2002) göre üniversitenin değişme hızı ve yenilik temposu hiçbir zaman son on yılda olduğu kadar hızlı olmamıştır.

Üniversitelerde yaşanan dönüşümde yeni teknolojiler, yeni öğrenci biçimi (gittikçe çeşitlenen yaş grupları, geri dönen ve çalışan öğrenciler, yaşam boyu öğrenme ideali), yeni yükseköğretim sağlayıcıları, kar amaçlı şirket üniversiteleri, sanal üniversiteler, yeni ve gittikçe küreselleşen öğrencilerin beklentileri, gittikçe artan pazar odaklı rekabetçilik ve başarı hırsıyla dolu toplumsal çevre gibi etkenler etkin olmakta ve sonuçları hissedilmektedir.

İletişim / Correspondence:

Doç. Dr. Ali Rıza Erdem
Pamukkale Üniversitesi Eğitim
Fakültesi, Kınıklı Kampüsü,
20020, Merkez, Denizli
e-posta: arerdem@gmail.com

Yükseköğretim Dergisi 2012;2(2):109-117. © 2012 Deomed

Geliş tarihi / Received: Şubat / February 25, 2012; Kabul tarihi / Accepted: Haziran / June 10, 2012;
Online yayın tarihi / Published online: Ağustos / August 9, 2012

*Bu çalışma 27-29 Mayıs 2011 tarihlerinde İstanbul'da düzenlenen Uluslararası Yükseköğretim Kongresi: Yeni Yönelişler ve Sorunlar (UYK-2011) kongresinde yapılan sunumun güncellenmiş halidir.

Çevrimiçi erişim / Online aviablele at: www.yuksekogretim.org • doi:10.2399/yod.12.016 • Karekod / QR code:

Küreselleşme

Yirminci yüzyılın en büyük değişikliklerinden biri dünyanın küreselleşmesidir. “Küreselleşme” kavramı oldukça yenidir. İlk olarak 1960’larda ortaya çıkan küreselleşme kavramı, 1980’lerde ise sıkça kullanılmaya başlanmıştır. Kavram olarak küreselleşme 1960’larda “küresel köy” deyimleriyle ortaya çıkmışsa da 1980’lerin ortasından sonra bilim insanları küreselleşmeyi kuramsal anlamda sürece dayalı ya da sistematik bir biçimde incelemeye başlamıştır. 1990’lara geldiğinde de, bilim adamları tarafından öneminin kabul edilip, tartışıldığı anahtar bir sözcük haline gelmiştir. Kimilerine göre küreselleşme iktisadi açıdan liberalizm, kimilerine göre demokratik kavramların ve kuralların evrenseliği, kimilerine göre evrensel insan hakları, kimilerine göre ekolojik sorunlar, kimilerine göre ise yukarıdakilerin hepsini kapsayan bir süreç ile ilgili bir kavramdır. Dönüşümcüler ise küreselleşmeyi hem fırsatlar taşıyan hem de riskleri olan bir süreç olarak görmektedir. Küreselleşmeyle ilgili tanımlar birbirleriyle uyumsuzdur. *Bir açıdan küreselleşme*; dünya milletlerinin ekonomi, siyaset ve iletişim bakımlarından birbirine yaklaşması, dünyanın küçülmesi ve dünyanın tek bir mekân olarak algılanma bilincinin doğmasıdır. *Diğer bir açıdan küreselleşme*, kapitalizmin dünya ölçeğinde yaygınlaşması, tüm dünyanın pazar haline getirilme çabası, sermaye sahiplerinin dünya egemenliğini kurmasının bir yoludur (DPT, 1995; DPT, 2000; Erdem, 2002; Gündüz, 2002; Kızılcılık, 2002; Sönmez, 2002; Gürak, 2003; Tural, 2004; ILO, 2006; Milli, 2006; Çeken, Ökten ve Ateşoğlu, 2008; Erol, 2010; Balkar ve Özgan, 2010). Küreselleşme aynı zamanda, modern bilimin ve yeni teknolojilerin bir sonucu olarak da yorumlanmaktadır. Küreselleşme ekonomik güce dayalı tek yönlü bir olgu olmayıp siyasi, kültürel, teknolojik ve ekonomik olmak üzere dört boyutu vardır. Küreselleşmenin dört boyutundan toplumdaki tüm sistemler etkilenmektedir (Karlsen, 2002; McBurnie, 2002). Küreselleşmeyle birlikte bölgesel işbirlikleri ve projeler de hız kazanmıştır. Bölgesel işbirlikleri ve projeler, ekonomi başta olmak üzere tüm toplumsal kurumlarda değişmelere neden olmuştur (DPT, 1995; DPT, 2000; Didou-Aupetit, 2002). Bu değişimden toplumu oluşturan demokrasinin de etkilenmemesi mümkün değildir. Küreselleşmeyle demokratik hareketler ve oluşumlar yaygınlık kazanacaktır. Bölgesel işbirlikleri ve projeler demokrasinin yaygınlaşmasına katkı sağlayacaktır. Diğer taraftan küreselleşmeyle birlikte demokrasi karşıtı oluşumlar da yaygınlaşacak ve demokrasinin gelişimini ve yaygınlaşmasını sınırlandırabilecektir.

Küreselleşmenin Yükseköğretime Etkisi

Kwiek’e (2002) göre yükseköğretimin dönüşümüne katkıda bulunan başlıca küresel etkenler 3 ayrı kategoride toplanabilir:

- Ulus-devletin hâlihazırdaki toplumsal ve ekonomik gelişimdeki can alıcı rolünün, yükseköğretimi ulusal bilince

katkıda bulunan ulusal bir servet olarak algılayan görüşlerle birlikte çöküşü

- Devlet tarafından finanse edilecek kamu sektörü faaliyetlerine dair yeni bir bakış açısı içeren, refah devletin işlevlerinin yeniden belirlenmesi
- Dünya çapında, kamu sektörünün tamamının şirket kültürü tarafından işgal edilmesi

Artık ne yükseköğretim özgün bir kamu sektörü olarak görülmektedir, ne de yükseköğretim reformu konusunda yaşanan problemler Orta ve Doğu Avrupa’ya özgüdür. Bunlar küresel problemler olup daha önce yükseköğretimle hiç ilgilendirilmediği kadar ve küresel örgütler (IMF, OECD) tarafından küresel çözümler aranmaktadır.

Küreselleşmeyle birlikte bölgesel işbirliği hız kazanmıştır. Bölgesel işbirlikleri, ekonomi başta olmak üzere eğitim ve özellikle yükseköğretimde değişmelere neden olmuştur. Didou-Aupetit’e (2002) göre Meksika, Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada arasında imzalanan ve 1 Ocak 1994 yılında yürürlüğe giren NAFTA (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşması) Meksika Yükseköğretim Sistemi’nde değişimin itici gücü olmuştur. NAFTA çerçevesinde başlatılan programların en önemli etkileri Amerika Birleşik Devletleri modeline uygun bir akreditasyon sistemi, akademik diplomaların karşılıklı tanınması, uluslararası profesyonel rekabetin gelişmesi şeklinde olmuştur. 11 Nisan 1997 tarihinde Avrupa Konseyi ve UNESCO tarafından yükseköğretim yeterliklerinin tanınmasına yönelik “Lizbon Tanıma Sözleşmesi” başlatılmıştır. Günümüzde Avrupa Birliğine üye ülkeler ile birlikte EFTA/ EEA ve aday ülkeleri içine alan coğrafyada 32 ülke sürece dâhildir. Türkiye “Lizbon Tanıma Sözleşmesi”ni 2004 yılında imzalamış ve 2007 yılında yürürlüğe koymuştur (Durman, 2009; Başçı, 2010). 1990’lı yıllarda gündeme getirilen ve imzaya açılan Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS) yeniden yapılanmanın başka bir boyutunu, kamu hizmeti boyutunu gündeme getirmiştir. Bu anlaşmaya göre her şeyin “serbest dolaşıma” tabii olduğu bir dünyada “kamu hizmeti” de serbestleşmeli, piyasaya açılmalıdır. Türkiye, kamu hizmetlerinin serbestleştirilmesini (özelleştirilmesi) içeren GATS anlaşmasını 1995 yılında onaylamıştır. Eğitimin ticarileştirilmesi uygulamaları GATS ile birlikte hız kazanmış olsa da, fikir ve uygulama olarak GATS’ın çok öncesine dayanmaktadır. Yükseköğretimde olmak üzere eğitimin değişik kademelerindeki özel okulların sayısı hızla artmıştır (Aydoğan, 2008, s. 171-176). Küreselleşme yükseköğretimi pek çok açıdan etkilemiştir. Yang ve Viodovich’e (2002) göre küreselleşmenin yükseköğretime etkisi ekonomik faydacılık (yaptıkları ekonomik katkı açısından üniversitelerin pek çok ülkede yakın takibe alınması), bütçe azalması ve mali baskılar, teknoloji destekli öğretim ve uluslararası öğrenci pazarı hacminin genişlemesiyle birlikte bu hizmeti

sunanlara yönelik kuralların belirlenmesi olmak üzere dört alanda görülmektedir. Küreselleşme gelişmiş ülkelerdeki yükseköğretim sistemlerini de etkilemiştir. Johnstone'a göre Amerika Birleşik Devletleri'ndeki yükseköğretim kurumlarının gündemini iki madde oluşturmaktadır:

- Öğretimi geliştirme, standartları yükseltme, programı geliştirme, değişen öğrenci nüfusunun gereksinmelerini tanıma konuları üzerine odaklanan reform.
- Yükseköğretimde azalan kaynaklar ve yükselen maliyetler. Bazı kesimler yükseköğretimi yeniden yapılandırmada yönlerini iş çevreleri bakış açısına çevirmektedir (maliyetleri düşürme, işlevleri ve bürokratik işlemleri azaltma).

ABD'deki kolejler ve üniversiteler maliyet düşürme, kurumları ve programları kapatma, öğretim üyelerinin öğretim sorumluluklarını artırma, performanslarını ölçme ve farklı kurumsal işlevleri özelleştirme gibi diğer yapılanmaları da hali hazırda yapmaktadır Halimi'nin aktarımlarına göre Fransa'da küreselleşmenin sonuçları olarak ortaya çıkan kamusal hesap sorumluluğu merkezi ve yerel yönetimlerin talepleri doğrultusunda yaygınlaşmaktadır (Tural, 2002) Küreselleşme üniversiteler için bir takım fırsatlar sunmaktadır. Aktay (2002)'a göre üniversite öğrencilerine, akademisyenlere eğitimde internet erişimiyle birlikte küresel imkânlar sağlamaktadır. Kellner'e (2002) göre 21. yüzyılın eşliğindeki değişimler yeni teknolojiler (bilgisayar, bilgi, haberleşme ve medya) sağlamaktadır. Küreselleşme beraberinde üniversite için birçok tehdidi de beraberinde getirmektedir. Scott'a (2002) göre üniversite üç önemli hususta küreselleşmenin meydan okumasıyla karşı karşıyadır:

- Üniversitelerin ulusal kültürü belirleyip yayma misyonu ile küreselleşme arasında bir uyumsuzluk gelişmektedir.
- Gerek iletişim ve bilişim teknolojisinin etkisiyle, gerekse küresel araştırma kültürü ağların etkisiyle öğretimini homojenleşmesi ulusal kültürler şeklinde ifade edilen "farklılıkları" eritmektedir.
- Kamu üniversitelerinin mali açıdan bağlı olduğu devletin sosyal yönünün küreselleşmeyle zayıflatılması gelirinin azalmasına yol açmaktadır.

Apple'a (2002) ve Aktay'a (2002) göre küreselleşme düşük ve orta sınıflardan gelenler için ortaöğretim ve yükseköğretimde "eğitimde fırsat eşitsizliği" yaratmaktadır. Lee'ye (2002) göre bir başka tehdit ise, devletin yükseköğretime ayırdığı fonların-payların pek çok ülkede azaltılmasıdır. Kellner'e (2002) göre yükseköğretimde de olmak üzere bilgi ve teknolojiye

lojiye sahip olanlar ile olmayanlar arasında "dijital bölünme (*digital divide*)"^[1] ortaya çıkmıştır. "Dijital uçurum" olarak da adlandırılan "digital divide", bilgi ve teknolojiye sahip olan ve olmayan üniversiteleri birbirinden ayırmaktadır. Bu da bir tehdit olarak nitelendirilebilir.

Dünyada yirminci yüzyılın son çeyreğinden itibaren hız kazanan değişmelerin üniversitelere etkisi şöyle özetlenebilir (Apple, 2002; Didou-Aupetit, 2002; Lee, 2002; McBurnie, 2002; Yang ve Vidovich, 2002; Scott, 2002; Tural, 2002; Arslanoğlu, 2002; Yılmaz ve Horzum, 2005; Rehber, 2007):

- *Devlet ve üniversiteler arasındaki ilişkinin değişmesi*: Piyasa ekonomisinin gittikçe ağırlığını artırması sonucu kamu yönetiminin düşüncesi ve uygulamaları da bundan etkilenmiştir. Bunun sonucunda üniversitelere kamu finansmanı sağlayan devletin üniversiteye olan bakış açısı değişmiştir. Piyasa düşüncesi ve uygulamaları kamu yönetimine yerleşmektedir. Bir örnek verecek olursak 1980'li yılların sonunda İngiltere'de Teatcher hükümetinde Milli Eğitim Bakanı olan Baker, üniversiteleri uyararak devletin gereksinim duyduğu nicelik ve nitelikte insan gücü yetiştirilmesini istemiştir.
- *Üniversite özerkliğinin kamuya hesap verme sorumluluğu eksenine yönelmesi*: Üniversitenin mali kaynaklarını sağlayan toplum, kamuoyu yoluyla denetim hakkını kullanarak hesap sormaktadır. Artık üniversiteler kendine finansman sağlayan toplumun tüm kesimlerine karşı hesap verme sorumluluğunu hissetmektedirler. Bu uygulama *akademik özgürlük*le de çelişmektedir.
- *Bilişim teknolojisinin araştırmalarda, eğitim-öğretim hizmetlerinin sunulmasında ve sanal eğitimde etkin olarak kullanılması*: Bilişim teknolojisi örgün, uzaktan ve sanal yükseköğretim programlarının yürütülmesinde etkin olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bunun sonucunda yükseköğretim hizmeti daha çok öğrenciye, daha değişik ortamlarda, daha etkin ve verimli olarak sunulabilmektedir.
- *Üniversitelerin uluslararası olması*: Bugün özellikle gelişmiş ülkelerdeki üniversiteler sadece ulusal öğrencileri ve araştırmacıları değil, uluslararası öğrenci ve araştırmacıları da bünyesinde barındırmaktadır. Üniversiteler sadece ulusal düzeyde değil uluslararası düzeyde, öğrenci ve araştırmacıları kendisine çekmede rekabet etmektedirler.
- *Üniversitelerin öğrenci-öğretmen topluluğundan öte bilgi toplumu ve ekonomisinin kaynağı ve karmaşık bir işletme olarak görülmesi*: Üniversiteler ihtiyaç duyulan nitelikli insan gücünü yetiştirirken istihdam olanaklarını daha çok göz önünde bulundurmaktadır. Bu açıdan üniversiteler piyasa-

[1] Dijital bölünme (*digital divide*), modern ekonomi ve toplum içinde, bilgi teknolojisine sahip olanlar ve olmayanlar arasındaki bölünmeleri ifade etmek için, bu konuyla ilişkili olarak ortaya konmuş bir terimdir. ABD Ticaret Bakanlığı, Temmuz 1999 içinde dijital bölünmenin belirgin bir biçimde artan rekabet ile ilişkili olduğunu iddia eden raporlar sunmuştur. Stanford Üniversitesi, Cheskin Araştırmaları ve Forester Enstitüsü'nün iddialarıyla ortaya konan son çalışmalar eğitim ve sınıfın, ırk bölünmelerinin yapılanmasında daha önemli bir faktör olduğunu ortaya koymuştur. Her halükarda bilgi teknolojisine sahip olanlar ve olmayanlar arasında farklı bir bölünmenin varlığı açıktır (Kellner, 2002, s. 110).

ya uyumlu bölümlere ağırlık vermektedir. Currie'ye göre (1998'den aktaran Kwiek, 2002;) "*Piyasalar en iyisini bilir*" felsefesi üniversiteleri etkilemiştir.

- *Pragmatik üniversiteye doğru bir yönelmenin olması*: Valima-yanın (1999'dan aktaran Tural, 2002) önerdiği pragmatist üniversitede akademisyenlik çok boyutlu bir çalışma gerektirmektedir. Değişen çevrede akademisyenler üniversite içindeki ve dışındaki piyasalara uzmanlıklarını pazarlama gereksinimi duyarlar. Yazara göre bu durum, akademisyenlerin öğretim ve araştırma rollerine pazarlama ve danışmanlık rolleri ekler.
- *Kamu yükseköğretim kurumlarının rakiplerinin çıkması*: Bu rakipler özel ulusal kurumlar, özel yabancı kurumlar, ulusal ve yabancı ortaklı sertifika merkezleri, ulusal ve yabancı sanal eğitim sağlayıcılar, karma eğitim hizmeti verenlerdir.

Ayrıca dünyadaki son değişmelerin yükseköğretime etkisi konusunda şunları da söyleyebiliriz (Erdem, 2006):

- *Yükseköğretimin ticarileşmesi*: Üniversiteler bürokratik yolla yönetilen, müşteri merkezli şirketler hâline gelmeye başlamıştır. Bu durum, kamu üniversitelerini daha girişimci olmaları için zorlamaktadır.
- *Bilginin pazar mantığı çerçevesinde alınır-satılır bir meta olarak görülmeye başlaması*: Bunun sonucu olarak da *pazar merkezli fikirlere odaklanmış* üniversite kavramı ortaya çıkmıştır.

Günümüz dünyası hızla değişmekte ve değişen koşullar beraberinde birçok yenilikleri beraberinde getirmektedir. Ulusal ve uluslararası değişme ve gelişmeler, tüm bireyleri ve kurumları etkilemektedir. 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren ivme kazanan dünyadaki siyasi, toplumsal, ekonomik ve teknolojik değişmeler, içinde bulunduğumuz 21. yüzyılda da artarak devam etmektedir. Bilişim teknolojisinin ucuzlaması ve giderek yaygınlaşması mesafe ve sınır kavramlarını ortadan kaldırmıştır. Yirmibirinci yüzyılın başında, üniversiteler yepyeni bir dönüşüm yaşamaktadır. Yaşamakta olan bu dönüşüm, sadece yirmibirinci yüzyılın ve üçüncü bin yılın başlangıcı dolayısıyla Dünya ölçeğinde gözlenen, daha iyi işleyen bir eğitim ve yükseköğretim sistemi arayışı çabalarının sonucu değil, aynı zamanda, teknolojik sürecin, hayatın bütün alanlarını dönüştürecek düzeye gelmiş olmasıyla açıklanabilir. Bu durum, 21. yüzyılın başlangıcı ile teknolojinin dönüşüme yol açan nitelik kazandığı dönemin çakışmasının bir sonucudur. Küreselleşen dünyada, yükseköğretim de giderek ülkelere özgü bir etkinlik olmaktan çıkarak küresel bir etkinlik haline gelmektedir. Genç nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu gelişmekte olan ülkelere, gelişmiş ülkelere yönelik büyük yükseköğrenim talebi karşısında, gelişmiş ülkelerin yükseköğretim sistemleri, öğrenci hareketliliğine giderek daha açık hale

gelmektedir. Örneğin, OECD ülkelerinde yükseköğrenim gören yabancı öğrencilerin sayısı son 20 yılda iki katına çıkarak 1.6 milyona ulaşmıştır. İletişim teknolojisindeki gelişmeler, yükseköğretiminin küreselleşmesinde öğrencilerin yer değiştirmesine bağlı olmayan yeni hareketlilik biçimleri yaratmaktadır. Bu bağlamda son yıllarda giderek yaygınlaşan bir uygulama "program hareketliliği" (*programme mobility*) olmuştur. Bu uygulama çerçevesinde öğrenciler bir başka ülkenin eğitim programlarına, yurtdışına gitmeden ve genellikle sanal eğitim tekniklerinden yararlanarak, kendi ülkelerinde kayıt olabilmekte ve derece alabilmektedirler. Bir başka uygulama ise, gelişmiş ülke üniversitelerinin, başka ülkelerde açtıkları yerleşkelerde eğitim vermesi şeklinde olmakta ve bu durumda da bir tür "kurumsal hareketlilik" (*institutional mobility*) yaratılmaktadır. Küreselleşmenin yükseköğretim üzerinde önemli etkileri olmuştur. Bu etkileri; hükümetlerin yükseköğretime ayırdıkları bütçelerin azalması, üniversitelerde faydacılık, teknoloji destekli öğretim ve dünya genelinde öğrenci pazarı hacminin büyümesiyle birlikte bu hizmeti sunanlara yönelik yaptırımların ortaya çıkması şeklinde sıralamak mümkündür. Finansal zorunluluklar, değişen toplum ihtiyaçları, teknoloji ve piyasa güçleri üniversiteyi değişime/dönüşüme zorlayan faktörlerdir. Yeni doğmakta olan üniversite için, "Yirmibirinci Yüzyıl Üniversitesi", "Mülvitesite" gibi, çeşitli ni-telemeler yapılmaktadır (Erdem, 2002; Günay 2007; YÖK, 2007; Çınar, 2009; Odabaşı ve ark., 2010).

Türk Yükseköğretimi

Türkiye'de yükseköğretim; ortaöğretime dayalı en az iki yıllık, yükseköğrenim veren her kademedeki eğitim kurumlarının tümünü kapsar. Yükseköğretimin amacı; ülkenin bilim politikasına, toplumun yüksek düzeyde ve çeşitli kademelerdeki insan gücü gereksinimine göre öğrencileri ilgi, yeti ve yetenekleri doğrultusunda yetiştirmek, bilimsel alanlarda araştırmalar yapmak, araştırma-inceleme sonuçlarını gösteren ve bilim tekniğinin ilerlemesini sağlayan her türlü yayını yapmak, Hükümet tarafından istenecek inceleme ve araştırmaları sonuçlandırarak düşüncelerini bildirmek, Türk toplumunun genel seviyesini yükseltici ve kamuoyunu aydınlatıcı bilimsel verileri söz ve yazı ile halka yaymak ve yaygın eğitim hizmetinde bulunmaktır.

Cumhuriyet Öncesi Dönem

Büyük Selçuklu İmparatorluğu Veziri Nizamülmülk'ün 1068'de Bağdat'ta açmış olduğu "Nizamiye Medresesi" Türk yükseköğretim tarihinde yükseköğretim kurumu olarak önemli bir kurumdur. *Gazali*, Nişabur Medresesi' de öğrenim gördükten sonra Bağdat'ta açılan "Nizamiye Medresesi"nde 1091-1095 yılları arasında "*rektörlük*" ve "*müdvirlik*" yap-

mıştır. Nizamülmülk daha sonra Belh, Herat, İsfahan, Basra, Merv, Musul, Amul, Harcird, Rey, Buçenc medreselerini yaptırmıştır. Nizamülmülk medreselerinin başlıca amaçları (1) din adamı yetiştirmek, (2) yoksul ve yetenekli öğrencileri okutup topluma kazandırmak, (3) imparatorluğun yönetimi için memur yetiştirmek ve (4) devlet adamlarını eğitmektir. Nizamiye medreselerinin bir başka amacı da *Nizamülmülk*'ünde belirttiği gibi bilginleri bir görev ve maaşla medreselere bağlayıp denetim altında tutmak ve böylece devlete karşı gizli hareketlere katılmaları ihtimalini ortadan kaldırmaktır. Nizamiye medreseleri esas olarak din, hukuk, dil ve müspet bilim öğretimini yapmışlardır (Akyüz, 2009; Ergün, 2011).

Osmanlılar medreseyi, Selçuklu ve Anadolu beyliklerini örnek alarak kurdular. Osmanlılar Selçuklu Türklerinden devraldıkları medreseleri Anadolu'da program, yapı ve işleyiş yönünden geliştirdiler ve Selçukluların Kayseri, Sivas ve Konya gibi illerde kurdukları medreselerin yanında imparatorluğa kattıkları yörelerde yeni medreseler açtılar. Osmanlı yükseköğretiminin kökleri Sultan II. Mehmet'in 1453'de İstanbul'u fethinden sonra İstanbul'da kurduğu "*Fatih Medresesi*"ne uzanır. *Fatih Sultan Mehmet* fethin hemen ardından İstanbul'daki 8 kiliseyi medreseye çevirmiştir. Süleymaniye medreselerinde tıp ve fen ilimleri öğretiliyordu (Koçer, 1987; Gürüz, 2001; Akyüz, 2009).

Onaltıncı yüzyıldan itibaren medrese teşkilatında bir gerileme görmekteyiz. Medreselerin çöküşünü durdurmak için 1867'de bir kurul oluşturuldu. Müderrislerden oluşan bu kurul, medreselerin Fatih Sultan Mehmet dönemindeki niteliğine dönüştürülmesi için önerilerde bulundu. Ama bu önerilerin uygulandığına dair bir belirti görülmedi (Koçer, 1987; Başaran, 1993). Geleneksel medrese eğitiminden "*ilk kopuş*" Osmanlı donanmasının Ege kıyısında Çeşme'de Rus donanmasının yok edilmesinin ardından Sultan III. Mustafa'nın 1773'te İstanbul'da "Mühendishane-i Berri-i Hümayun"un kurulmasıyla gerçekleşti (1944 yılında bir yasayla İstanbul Teknik Üniversitesi'ne dönüştürülmüştür). *Bu yükseköğretim kurumlarında çok önemli bir değişimin başlangıcıdır*. Bu değişim, yükseköğretimde varolan kurum olan medreselerin yerine, Batıdan yükseköğretim kurumlarının "*olduğu gibi*" alınmasıdır. Ayrıca III. Selim'in 1795'deki fermanı, öğretim elemanlarının atanmaları için tam zamanlı çalışma, akademik ilerlemlerde yayın ve sınav gereklerini de içine alan usul ve esasları ayrıntılı olarak belirtiyordu. Bu yüzden III. Selim'in Kanunnamesi, Fatih Sultan Mehmet ve Kanuni Sultan Süleyman'ın kanunnamelerinden sonra, Türkiye yükseköğretim mevzuatındaki ikinci önemli olaydır (Gürüz, 2001).

İhtiyaçları artık karşılamayan medreselerin yerine seçenek olarak Batıdan olduğu gibi alınan yükseköğretim kurumlarının açılmasına 19. yüzyılda ve 20 yüzyıl başlarında devam edilmiştir. Batılı anlamda bir üniversite olarak bir "*Darülfünun*" kurul-

ması 1846'da kararlaştırılmış, fakat 1863'de açılabilmiştir. 1865'te çıkan yangınla Darülfünun ortadan kalktı. Darülfünun 1870 yılında tekrar kurulmuştur. Üniversitenin 3 şubesi (fakültesi) vardı Bunlar; (1) Hikmet ve Edebiyat (Fen ve Edebiyat), (2) İlm-i Hukuk (Hukuk Bilimi), (3) Ulum-i Tabiye ve Riyaziye (Doğal Bilimler ve Matematik) idi. Fakültelere kendi dekanlarını seçme hakkı verildi. Üniversitenin nazırı (rektörü) padişahça atandı. Osmanlı Üniversitesi 1871'de kapatılmıştır. 1874'te Galatasaray Lisesinin içinde yeniden açıldı ama bu 1882 yılına kadar sürdü. 1900 yılında II. Abdülhamit kendi adına bir üniversite açtı (Darülfünun-i Şahane). Bu üniversitenin bölümleri şunlardı: (1) Ulum-i Aliye-i Diniye (Yüksek Din Bilimleri), (2) Riyaziye ve Edebiyat (Matematik ve Edebiyat). II. Abdülhamit tarafından yayınlanan yönetmeliğe göre üniversitenin öğretimi önceden saptanan kitaplara dayanacak ve bu durum denetlenecekti. 1912'de 20 Alman Profesör Darülfünun'a katıldı ve 1915'te modern akademik araştırmaların başlangıcını oluşturan "*araştırma enstitüleri*" kuruldu (Başaran, 1993; Gürüz, 2001; Akyüz, 2009). Sonuç olarak, Osmanlı 18. ve 19. yüzyıl dönemi, öteki birçok konularda olduğu gibi, yükseköğretim kurumlarında da "*ikili bir yapıyı*" Cumhuriyet'e kadar sürdürmüştür.

Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyet döneminde diğer alanlarda olduğu gibi yükseköğretim kurumları üniversitemizde de "*modernleşme*" gerçekleştirilmiştir. Cumhuriyetin ilanından hemen sonra medreseler ve diğer din okulları 1924'de çıkarılan 430 sayılı "Tevhid-i Tedrisat Kanunu" ile kapatıldı. 1933'teki İstanbul Darülfünunu düzeltimi de (o zaman ülkedeki tek üniversite olduğu için sadece "Üniversite Reformu" denmiştir), bilim ve kültür alanına etkisi sürekli olacak katkılardan biridir. Atatürk, her konuda olduğu gibi, bu düzeltimi de kökten ele almış ve Almanya'dan getirilen çok sayıdaki öğretim üyesinin de yardımıyla başarıya ulaşan bu reform ile imparatorluktan miras İstanbul Darülfünunu gerçekten yapı ve anlayış değiştirerek çağdaş bir üniversite olma yoluna girmiştir. TBMM 1933'de Darülfünun'un yerini almak üzere 18 Kasım 1933'de açılan İstanbul Üniversitesi'ni 2263 sayılı yasayla onayladı. Bu yasaya göre: (1) Rektör, Milli Eğitim Bakanı'nın önerisi üzerine üçlü kararnameyle, (2) Dekanlar, rektörün önerisi ve Milli Eğitim Bakanı'nın kararıyla, (3) Profesörler ise Fakülte Kurulu'nun tespit ettiği 3 aday arasında Milli Eğitim Bakanı'nın kararıyla atanmaktaydı (Gökberk, 1997; Gürüz, 2001). *Gürüz ve ark.'a (1994) göre bu Türkiye'de modern üniversite tarihinin başlangıcıdır*. 1946 yılında çıkarılan 4936 sayılı Üniversite Kanunu ile ODTÜ dışındaki üniversitelere "muhtariyet (özerklik)" verilmiş ve rektörle dekanların seçimle gelmeleri esası getirilmiştir. Karar yetkileri de makamlardan kurullara kaydırılmıştır. Bu durum Gürüz ve ark.'na (1994:153) göre yükseköğretimde Türkiye açısından dönüm noktasıdır.

Hem Türkiye'nin nitelikli insan gücü ihtiyacını karşılamak hem de buldukları bölgeleri kalkındırması amacıyla "bölgesel üniversiteler" kurulması düşüncesi 1950'li yıllarda ağırlık kazanmıştır. Bu düşüncenin esin kaynağı Dünya'da üniversitelerin içinde buldukları çevreye hizmet götürme düşüncesiyle, 19. yüzyılın ikinci yarısında kurulan, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki "Land-Grant" tipi üniversitelerdir. Bu üniversiteler, bölgelerinin tarımsal ve ekonomik yapısı, sosyal refahı ve sağlık gibi temel sorunlarını ele alarak çözümlenmişler; böylece yöre kalkınmasına, dolayısıyla ülke kalkınmasına önemli katkılarda bulunmuşlardır. Bölgenin geliştirilmesine yönelik araştırmalar yapan bu üniversiteler yetiştiren araştırmacı grupları kurmuşlar, uzun dönemli planlamalar gerçekleştirmişler, yeterli maddi ve manevi desteği sağlamak için çevredeki ilgili kuruluşlarla işbirliği yapmışlardır. (Gürüz ve ark., 1994; Gürüz, 2001; Korkut, 2001).

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki "Land-Grant" tipi bölgesel üniversitelerden etkilenerek Türkiye'de kurulan "bölge üniversiteleri" şunlardır (Gürüz ve ark., 1994; Gürüz, 2001):

- 1955 yılında 6995 sayılı yasayla İzmir'de Ege Bölgesi'nin kültürel, endüstriyel, tarımsal ve ticari faaliyetleri ve bununla ilgili kurum ve kuruluşlara öncülük etmesi amacıyla "Ege Üniversitesi" kurulmuştur.
- Yine 1955 yılında 6594 sayılı yasayla Trabzon'da Karadeniz Bölgesi'ndeki illerin sosyal ve ekonomik sorunlarına çözüm arayacak, madenleri, enerji kaynakları ve meyveleri bol olan bu bölgeye her yönden öncülük yapacak bir teknik üniversite olarak "Karadeniz Teknik Üniversitesi" kurulmuştur.
- 31 Mayıs 1957 yılında 6990 sayılı yasayla Erzurum'da kurulan "Atatürk Üniversitesi" ile Doğu Anadolu Bölgesi'nin sosyal, kültürel, ekonomik ve teknik bakımdan geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu üniversitede Bir Danışma Kurulu'nun bulunması öngörülmüş fakat bu kurul hiçbir zaman faaliyete geçirilememiştir.
- 1970'lerden sonra Kalkınma planlarındaki öneriler dikkate alınarak hem bölge üniversitesi hem de üniversitelerin yurt düzeyine dengeli dağıtılması amacıyla 1973 yılında Diyarbakır'da "Dicle üniversitesi", Adana'da "Çukurova Üniversitesi", Eskişehir'de "Anadolu Üniversitesi" kurulmuştur. 1975 yılında Elazığ'da "Fırat Üniversitesi", Samsun'da "Ondokuz Mayıs Üniversitesi", Bursa'da "Uludağ Üniversitesi", Konya'da "Selçuk Üniversitesi" kurulmuştur.

1973 yılında çıkarılan 1750 sayılı "Üniversite Kanunu" ve "1765 sayılı "Üniversite Personeli Kanunu" ODTÜ dışındaki Türk Üniversitelerini tek bir çerçeve içinde toplama amacı gütenin yanında, bir denetleme-planlama ve koordinasyon organı olarak "Yükseköğretim Kurulu"nun kurulmasını da öngörüyordu. Yasa çıktıktan sonra "Yükseköğretim Kurulu" kurulmasıyla ilgili maddeler Anayasa Mahkemesince 1962 Ana-

yasasına aykırı olduğu için iptal edildi. 1977 yılında çıkarılan 2095 sayılı Kanunla akademilerin fakülteler halinde örgütlenmelerine imkân sağlanarak üniversiteler ile akademiler arasındaki işlevsel ve yapısal farklar fiilen ortadan kaldırılmıştır. Fakat Danıştay akademilerin çıkardıkları yönetmelikleri sürekli olarak iptal ederek hukuki açıdan karmaşık bir durum yaratmıştır. 1981 yılına kadar üniversite, akademi ve yükseköğretim kurumları ilgili yasalara göre yönetildiler ve işlevlerini sürdürdüler. 1981 yılında çıkarılan 2547 sayılı "Yükseköğretim Kanunu" ile Türk Yükseköğretimi Kıta Avrupası Modelinden ayrılarak, Anglo-Sakson Modelinin temel ilkelerine dayandırılmıştır. Bu yasayla Anglo-Sakson Modelinde olduğu gibi bir ara kuruluş (Yükseköğretim Kurulu) oluşturulmuştur (Gürüz ve ark., 1994; Gürüz, 2001; Korkut, 2001).

İlk özel üniversite olan "Bilkent" 1984'de kurulmuştur. Daha sonra Anayasa Mahkemesi'nde iki kez dava açılmış ve Mahkeme bu tür üniversitelerin kurulması gerektiğine karar vermiştir. 1992 yılında 3285 sayılı kanunla Koç Üniversitesi ve Kadir Has Üniversitesi kurulmuştur (Gürüz, 2001). Vakıf üniversiteleri olarak bilinen özel üniversitelerin sayısı 53'e, devlet üniversitelerinin sayısı da 103'e ulaşmıştır.

Türk Yükseköğretiminde yükseköğretimin finansmanı devlet ve vakıf üniversiteleri itibarıyla iki ayrı yöntemle yapılmaktadır. Devlet üniversitelerinde "kamusal finansman", vakıf üniversitelerinde ise "özel finansman" sistemi benimsenmiştir. Devlet üniversitelerinin finansman şekli "bütçeyle finansman"dır. "Bütçe finansmanı" devlet üniversiteleri bütçesinin %80'ini oluşturmaktadır. 1973 yılında klasik bütçe sisteminden "program bütçe sistemi"ne, 1998 yılında "torba bütçe sistemi"ne geçilmiş, 2004 yılından itibaren de "analitik bütçe sistemi" uygulanmaya başlamıştır. Vakıf üniversitelerine ise giderlerine katkıda bulunmak amacıyla ve bütçedeki ödenekle sınırlı kalmak kaydıyla "hazine yardımı yapılması" esastır (Tural, 2002; YÖK, 2007; Söyler ve Karataş, 2011). Yükseköğretim harcamalarının konsolide bütçeye oranı 1970'de %2.2, 1980'de %4.4, 1990'da %5.8, 2000'de %2.5 olmuştur (Tural, 2006; YÖK, 2007). 2000'li yıllarda da yükseköğretime bütçeden ayrılan pay ve yükseköğretim bütçesinin GSMH içindeki payı oldukça düşüktür (■ Tablo 1).

Küreselleşmenin Türk Yükseköğretimine Etkisi

Küreselleşmenin Türk Yükseköğretimine etkisini çeşitli açılardan ele almak gerekmektedir:

Paradigma

Küreselleşme sonucunda yükseköğretimin uluslararasılaşması, girişimci ve özerk üniversite, e-öğrenme, yaşam boyu öğrenme, öğrenci merkezli eğitim gibi günümüz yükseköğretiminin gündemini yoğun bir şekilde meşgul eden önemli de-

ğişiklikler ve yeni paradigmalara meydana geldiği görülmektedir (Odabaşı ve ark., 2010). Bu paradigmalara Türk Yükseköğretiminde de önemli zihinsel dönüşümlere yol açmıştır. Özellikle Türk Yükseköğretiminde uluslararasılaşma (uluslararası öğrenci ve akademik personel değişimi programlarının uygulanması), e-öğrenme (uzaktan öğretim yoluyla önlisans, lisans ve lisansüstü programların açılması ve yürütülmesi), öğrenci merkezli eğitim (öğrencinin aktif olduğu öğretim yaklaşım, yöntem ve tekniklere yönelmesi, eğitim-öğretimde bilişim teknolojisiyle interaktif uygulamalar geçilmesi) paradigmaları uygulamada öncelikler arasındadır.

Sistem

Türk Yükseköğretiminde YÖK tarafından getirilen değişikliklerle sistemin genel özellikleri Kıta Avrupası sisteminden uzaklaşarak Anglo-Sakson sistemine daha yakın hale getirilmeye çalışılmıştır. Ancak sistem Amerikan sisteminin bazı özelliklerini de taşımaktadır. İngiliz sistemine benzer şekilde ikili sistem yerine üniter sistem getirilmiştir. Öte yandan Amerikan sistemine benzer şekilde akademik yapı bölümlere göre örgütlenmiş, lisansüstü yapılara karşılık gelen enstitüler kurulmuş, sözleşmeli ve daimi yapıda akademik yapılanma öngörülmüş, vakıfların özel üniversite kurabilmelerine olanak tanınmıştır (Tural, 2004; Gürüz, 2001).

Yönetim

Küreselleşme, üniversitelerde yönetim boyutunda, merkezî yönetimi anlayışından yerel yönetime yönelme, yönetimde uluslararası ölçütleri uygulama, kalite geliştirme çalışmalarının artması, yönetsel kararlara katılımın artırılması, stratejik planlama, etkililiği ve verimliliği esas alma, hiyerarşik ve dikey yapılanmadan yatay örgüt yapısına geçiş, yönetsel ve mali özerkliği artırma çabaları alanlarında etkisini göster-

■ **Tablo 1.** Türkiye’de bütçeden yükseköğretime ayrılan pay ve milli gelire oranı (Eğitim Sen, 2011).

Yıllar	Yükseköğretim bütçesinin konsolide bütçeye oranı (%)	Yükseköğretim bütçesinin milli gelire oranı (%)
2001	2.80	0.89
2002	2.55	0.89
2003	2.27	0.94
2004	2.45	0.86
2005	3.34	1.07
2006	3.35	1.04
2007	3.21	1.05
2008	3.29	1.02
2009	3.33	0.79
2010	3.24	0.91
2011	3.68	0.95

mektedir. Üniversiteler arası rekabetin artması ve kamusal hesap verme sorumluluğu, yönetsel kararları sürekli gözden geçirmeye zorlamaktadır. Üniversite yönetimleri, iş dünyasının talep ve beklentilerini daha fazla dikkate almakta ve bu yönde işbirliğini artırmaktadır. Yöneticilerin rolleri, insan kaynakları yönetimi ve liderlik bağlamında yeniden tanımlanmaktadır (Burgaz ve Şentürk, 2008, s. 270). Türk Yükseköğretiminde yönetiminde uluslararası ölçütleri uygulama, kalite geliştirme çalışmalarının artması, stratejik planlama, kamusal hesap verme sorumluluğu, yönetsel kararları sürekli gözden geçirme, iş dünyasının talep ve beklentilerini daha fazla dikkate alma ve işbirliği, liderlik önem kazanmıştır.

Finansman

Küreselleşme Türk Yükseköğretiminde finansman boyutunu daha çok etkilemiştir. Türk Yükseköğretiminde öğrenci sayısındaki artışa rağmen asıl finansman kaynağı olan bütçeden ayrılan pay düşmüştür. Öğrenci sayısındaki artışa rağmen bütçeden yükseköğretime ayrılan payın düşmesi yükseköğretimde yeni kaynak arayışlarına yönelmiştir. Bu yükseköğretim kurumlarımızı kamu kaynakları dışından kaynak bulmaya zorlamaktadır. Bunlardan biri de “öğrenci katkı payları”nın artırılmasıdır (Tural, 2004; YÖK, 2007). Fakat öğrenci katkı paylarının artırılması, orta ve özellikle alt gelir grubu açısından yükseköğretimden yararlanmada “fırsat eşitliği ilkesini” bozacağı tartışmalarını beraberinde getirmektedir. Türk Yükseköğretiminde “yükseköğretim getirisi” toplumsal %8.5, bireysel %16.2’dir. Yükseköğretim getirisinde dünya ortalaması toplumsal %10.8, bireysel %19. dur. Bu sonuca göre Türkiye’de yükseköğretim yatırımlarının getirisi dünya ortalamasının altındadır (YÖK, 2007). Bu durum Türk Yükseköğretimine ayrılan finansmanda “etkinliği” tartışmalı hale getirmektedir. *Türk Yükseköğretiminde 1980’lere kadar “sosyal devlet uygulamaları” yükseköğretimde finansmanında ağırlıkta iken, 1980’lerden sonra “liberal devlet uygulamaları” yükseköğretimde finansmanında ağırlık kazanmaya başlamıştır. Türk Yükseköğretiminde finansman konusunu “şeffaflık” ve “hesap verilebilirlik” kapsamında değerlendirme eğilimi gittikçe artmaktadır.* Bu durum Türk Yükseköğretimine ayrılan finansmanın kullanılmasında “etkinlik” ve “eşitlik” ölçütlerini daha önemli hale getirmiştir. Ayrıca özellikle devlet üniversitelerine genel bütçeden ayrılan payın öğrenci sayısındaki artışa rağmen azalması “alternatif kaynak arayışlarını” da beraberinde getirmektedir. Ayrıca Türk Yükseköğretiminde devlet üniversiteleri finansman kaynağı sağlayan tüm toplum kesimlerine karşı daha fazla hesap verme zorunluluğu ile karşı karşıyadır (Erdem, 2006; Erdem, 2010).

Öğretim Elemanı-Öğrenci Değişimi

Küreselleşme beraberinde yükseköğretimde uluslararası akademik personel ve öğrenci hareketliliğini getirmiştir. Türk

Yükseköğretimde uluslararası akademik personel ve öğrenci hareketliliği AB eğitim programlarından Erasmus aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Erasmus programı TC Başbakanlık DPT AB Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi Başkanlığı (Türk Ulusal Ajansı) tarafından YÖK ve Üniversite işbirliğiyle yürütülmektedir. Erasmus programı, yükseköğretim kurumlarının birbirleri ile işbirliği yapmalarını teşvik etmeye yönelik bir Avrupa Birliği programıdır. Yükseköğretim kurumlarının birbirleri ile ortak projeler üretip hayata geçirmeleri; kısa süreli öğrenci ve akademik personel değişimi yapabilmeleri için karşılıksız mali destek sağlamaktadır. Programın amacı Avrupa’da yükseköğretimin kalitesini artırmak ve Avrupa boyutunu güçlendirmektir. Erasmus programı çerçevesinde Türk Yükseköğretiminde 2008-2009 öğretim yılı verilerine göre akademik personel ve öğrenci değişiminden yararlananların sayısı 9.392’dir (DPT TUA, 2011)

Program

Küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan bilgi toplumunda eğitim anlayışı, eğitim kurumu olan yükseköğretim kurumlarında da öğrencilerde gözlenen ilgi ve yetenek farklılıklarına cevap veren ve kendi içinde çeşitliliğe gidebilen esnek programlar uygulanmasını gerektirmektedir. Eğitim programlarının dar kapsamlı becerilerden, üretken ve geniş kapsamlı bilgi ve becerilere doğru yönlendirilmesi söz konusudur. Oysa geleneksel program, öğrencilerin düşünme ve problem çözme yeteneklerini geliştirici içerik taşımamaktadır. (Kuzgun ve ark., 1997; Doğan, 1997; Özden, 2002). Türk Yükseköğretiminde küreselleşmeyle değişen ihtiyaçlara cevap verebilecek meslek insanını yetiştirebilmek için başta Eğitim Fakülteleri olmak üzere diğer fakülte programlarında değişikliklere gidilmiştir. Ayrıca “Açık Ders Sistemleri” uygulamaya konulmuştur.

Özel Üniversiteler

Türk Yükseköğretiminde özel üniversite sayısı 2000 yılından sonra kayda değer bir artış göstermiştir. Kandemir ve Kaya’ya (2010) göre Türkiye’de devlet üniversiteleri yanında yer alan vakıf üniversiteleri yüksek ücretleri ve devlet üniversitelerindeki aynı programlara göre düşük puanlarıyla dikkat çekmektedir. Türkiye’de nüfusun, yaklaşık yüzde yirmisinin yoksulluk sınırı-nın altında gelir elde ettiği, gelir dağılımının son derece adaletsiz olduğu düşünülürse, bu üniversitelerde ancak gelir düzeyi yüksek ailelerin çocuklarının eğitim görebileceği sonuca çıkarılabilir. Yıldız’a (2008) göre Türk Yükseköğretiminde pek çok firma veya sermaye grubu kendi üniversitesine sahiptir ve bu üniversiteler şirketlerle işbirliği yaparak ihtiyaç duyulan işgücüne uygun eğitim programları uygulamaktadır. Bu bağlamda üniversite öğreniminin eleştirel, bağımsız düşünebilen, toplum ile etkileşim içinde olan bir bilgi edinme ve oluşturma niteliğinden uzaklaşıp piyasanın ihti-

yaç duyduğu işgücüne uygun mesleki eğitim veren bir kurum haline geldiği ileri sürülebilir. Fakat diğer taraftan özel üniversiteler devlet üniversitelerine göre yapılanma, yönetim, eğitim, program ve sistem açılarından küreselleşmeyle meydana değişimlere daha çabuk uyum sağlamaktadır.

Akademik Özgürlük

Üniversite özerkliği içinde “akademik özgürlük” özel bir yere ve anlama sahiptir. Üniversiteler tarih boyunca “özgür tartışma ortamını” ve “eleştirel düşüncüyü” savunmuşlardır. Bu üniversitelerin kurumsal olarak “akademik özgürlüğü” sayesinde olmuştur. Akademik özgürlük beraberinde bireysel olarak üniversitede çalışan akademisyenlerin yapacakları bilimsel çalışmalar için “akademik serbestliği” sağlamıştır. Üniversitelerde akademik özgürlüğün içeriğini; öğretim üyeleri ve yardımcıların serbestçe bilimsel araştırma yapmaları, öğretim ve sınav programlarının, fakültelerin ders ihtiyaçlarının, yetiştireceği öğrencinin sayı ve kalitesinin, ders saatlerinin sayısının ve uygulamasının fakülteler tarafından serbestçe belirlenmesi, bilimsel denetimin öz denetim ve otokontrol ilkesine göre gerçekleştirilmesi oluşturmaktadır. Akademik özgürlük sadece dışsal baskılarla değil, üniversitenin kendi kurumsal yapısı ve öğretim üyelerinin kişisel husumet, akademik kıskançlık ve/veya ideolojik farklılıklardan kaynaklanan üniversite mensuplarının birbirleriyle olan mücadelesi gibi tutum ve davranışlarından da etkilenmektedir (Büken, 2006, s. 166; Aktan, 2008). Rosovsky’ye (1994) göre akademik özgürlük, akademik yaşamın özüdür. Küreselleşmeyle birlikte yükseköğretim kurumlarının özellikle finansman konusunda destek sağlayan toplum kesimlerine karşı hesap verme sorumluluğunun artması akademik özgürlükle çelişmektedir. Türk Yükseköğretiminde de küreselleşmeyle birlikte doğrudan ve dolaylı vergiler yoluyla finansman sağlayan toplum kesimleri tarafından akademik özgürlük sorgulanır hale gelmiştir.

Kaynaklar

- Aktan, C. *Akademik özerklik*. 23.03.2008 tarihinde <http://www.canaktan.org/egitim/universite-reform/aka-ozerklik.htm#_edn5> adresinden erişildi.
- Aktay, Y. (2002). Eğitimde küresel imkânlar- küreselleşen dünyada fırsat eşitsizliği ve özgürleşim fırsatları üzerine, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2(1), 7-22.
- Akyüz, Y. (2009) *Türk eğitim tarihi (M.Ö. 1000-M.S. 2009)* (Gözden geçirilmiş 14. baskı). Ankara: PEGEMA Yayıncılık.
- Apple, M. W. (2002). Küresel tehlikeler: Eğitimdeki eşitsizlikler ve neoliberal politikaların mukayesesi (Çeviren: M. H. Baş). *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2(1), 23-46.
- Arsınoğlu, R. A. Küreselleşme ve üniversite. *Uludağ Üniversitesi İİBF Dergisi*, 21(1), 1-12.
- Aydoğan, E. (2008). Eğitim sisteminde yeniden yapılanma ve özelleştirme adımları. *MEMLEKET Siyaset, Yönetim*, 3(6), 166-187.
- Balkar, B. ve Özgan, H. (2010). Küreselleşmenin ilköğretim kademesindeki eğitim sürecine etkilerine ilişkin öğretmen görüşleri, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(19), 1-22.

- Başaran, İ. E. (1993). *Türkiye eğitim sistemi*. Ankara: Gül Yayınevi.
- Başçı, E. (2010). *Krizlere rağmen gelişmeyi sürdürmek*. 19.07.2012 tarihinde <www.tcmb.gov.tr/yeni/.../ErdemBasci_SDE_KonusmaMetni.pdf> adresinden erişildi.
- Burgaz, B. ve Şentürk, İ. (2008). Küreselleşmenin eğitim fakültelerinin yönetim boyutundaki etkileri. *Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19, 270-278.
- Büken, N. Ö. (2006). Türkiye örneğinde akademik dünya ve akademik etik. *Hacettepe Tıp Dergisi*, 37(3), 164-170.
- Çeken, H., Ökten, Ş. ve Ateşoğlu, L. (2008). Eşitsizliği derinleştiren bir süreç olarak küreselleşme ve yoksulluk, C. Ü. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 9(2), 79-95.
- Çınar, İ. (2009). Globalization, education and future. *Kuramsal Eğitimbilim*, 2(1), 14-30.
- Didou-Aupetit, S. (2002). Küreselleşme, nafta ve Meksika'da yükseköğretim sistemi: konular, tehditler ve reformlar (Çevirenler: H. Koç ve G. Tunalı-Koç). *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2(1), 81-92.
- DPT (1995). *Dünyada küreselleşme ve bölgesel entegrasyonlar*. Ankara, DPT Yayın no: 2375.
- _____. (2000). *Sekizinci beş yıllık kalkınma planı küreselleşme özel ibtisas komisyonu Raporu*. Ankara, DPT Yayın no: 2544.
- DPT TUA. *2008-2009 akademik yılında Erasmus programından yararlanan öğrenci ve personel hareketliliği sayıları*. 02.03.2011 tarihinde <http://www.ua.gov.tr/uploads/erasmus/2008hareketlilik_sayilari.pdf> adresinden erişildi.
- Doğan, H. (1997). Mesleki ve teknik eğitimin yeniden yapılandırılması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 30(1), 1-26.
- Durman, M. (2009). *Yükseköğretimde kalite*. 19.07.2012 tarihinde <[kalite.istanbul.edu.tr/dokuman/sunumlar/yuksekogretimde-kalite.pdf](http://istanbul.edu.tr/dokuman/sunumlar/yuksekogretimde-kalite.pdf)> adresinden erişildi.
- Eğitim Sen (2011). *2011 yılı eğitim ve yükseköğretim bütçeleri üzerine*. 27.02.2011 tarihinde <www.egitimsen.org.tr/down/2011_EgitimveYuksekogretimBütçesi_Basim.pdf> adresinden erişildi.
- Erdem, A. R. (2002). *Pamukkale Üniversitesi'nin bugünü ve geleceğine ilişkin önemli iç ve dış paydaşlarının (ilgi gruplarının) algıları*. Yayınlanmamış doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- _____. (2006). Dünyadaki yükseköğretimin değişimi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 299-314.
- _____. (2010). The financial structure of Turkish Higher Education System. *E-International Journal of Educational Research*, 1(1), 18-25.
- Ergün, M. *Türk eğitim tarihi* [online kitap]. 27.02.2011 tarihinde <<http://www.egitim.aku.edu.tr/tet00.htm>> adresinden erişildi.
- Erol, N. (2010). Küreselleşme sürecinde örgütleri yeniden düşünmek, *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, 4(7), 79-89.
- Gökberk, M. (1997). *Aydınlanma felsefesi, devrimler ve Atatürk*. İstanbul: Cumhuriyet Gazetesi Kültür Yayınları. 06.01.2005 tarihinde <<http://atamturk.com/belgeler/aydinlanma-3.htm>> adresinden erişildi.
- Günay, D. (2007). Yirmibirinci yüzyılda üniversite. Editör: C. Aktan, *Değişim çağında yükseköğretim içinde* (s. 77-88). İzmir: Yaşar Üniversitesi.
- Gündüz, M. (2002). Küreselleşen "sanki" dünyanın sosyal devlete saldırısı *Eğitim Araştırmaları*, 2(6), 34-43.
- Gürak, H. (2003). Küreselleşme nereye götürüyor? *Verimlilik Dergisi*, (2). 02.03.2011 tarihinde <http://www.elelebizbize.com/e-kutuphane/hasangurak/Kuresellesme_Nereye.pdf> adresinden erişildi.
- Gürüz, K. (Koordinatör), Şuhubi, E., Şengör, C., Türker, K. ve Yurtsever, E. (1994). *Türkiye'de ve dünyada yükseköğretim, bilim ve teknoloji*. İstanbul: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD).
- Gürüz, K. (2001). *Dünyada ve Türkiye'de yükseköğretim (tarihçe ve bugünkü sevk ve idare sistemleri)* Ankara: ÖSYM Yayınları 2001-4.
- ILO (2006). Globalization. 20.11.2006 tarihinde <http://www.itcilo.it/english/actrav/telearn/global/ilo/globe/new_page.htm> adresinden erişildi.
- Kandemir, O. ve Kaya, F. (2010). Gelir dağılımının yüksek öğrenimde fırsat eşitliğine etkisi: Türkiye'de özel üniversite gerçeği. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 18(2), 557-566.
- Karlsen, G. E. (2002) Eğitim yönetişimi, küreselleşme ve demokrasi, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2(1), 93-104.
- Kellner, D. (2002). Yeni teknolojiler / yeni okur-yazarlıklar: Yeni binyılda eğitimin yeniden yapılandırılması (Çeviren: A. Taşkent). *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2 (1), 105-132.
- Kızılcık, S. (2002). Kapitalizmin diasporası olarak küreselleşme. *Eğitim Araştırmaları*, 2(6), 12-33.
- Koçer, H. A. (1987). *Türkiye'de modern eğitimin doğuşu 1773-1923*. Ankara: Uzman Yayınları, No:1.
- Korkut, H. (2001). *Sorgulanan yükseköğretim*. Ankara: Nobel Yayınları, Yayın No: 237.
- Kuzgun, K., Sevim, S. A., Ersever, H., Akbalık, G., Pişkin, M. ve Hamamcı, Z. (1997). Öğrencilerin akademik danışmanlarından beledikleri görevler ve danışmanların görev algıları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 30(1), 27-43.
- Kwiek, M. (2002). Yükseköğretimi yeniden düşünürken yeni bir paradigma olarak küreselleşme: gelecek için Göstergeler (Çeviren: E. Akbaş). *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2(1), 132-154.
- Lee, M. N. N. (2002). Eğitimde küresel eğilimler (Çeviren: M. H. Baş). *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2(1), 155-168.
- McBurnie, G. (2002) Küreselleşme, GATS ve ulus-aşırı eğitim (Çevirenler: H. Koç ve G. Tunalı-Koç). *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2(1), 169-190.
- Milli, E. (2006). *Küreselleşme ve eğitim*. 20.11.2006 tarihinde <http://egitimsen.inonu.edu.tr/EMilli_kuresellesme.htm> adresinden erişildi.
- Odabaşı, F., Fırat, M., İzmirlil, S., Çankaya, S. ve Mısırlı, A. (2010). Küreselleşen dünyada akademisyen Olmak. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(3), 127-142.
- Özden, Y. (2002). *Eğitimde dönüşüm: Eğitimde yeni değerler* (4. baskı), Ankara: PEGEMA Yayıncılık.
- Rehber, E. (2007). *Dünyada değişen yükseköğretim ve kalite anlayışı*. Editör: C. Aktan, Değişim çağında yükseköğretim içinde (s. 211-243). İzmir: Yaşar Üniversitesi.
- Rosovsky, H. (1994). *Üniversite: Bir dekan anlatıyor* (Çeviren: S. Ersoy). Ankara: TÜBİTAK Yayınları.
- Scott, P. (2002). Küreselleşme ve üniversite: 21. yüzyılın önündeki meydan okumalar (Çeviren: S. Çiftçi). *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimler*, 2(1),191-208.
- Sönmez, V. (2002). Küreselleşmenin felsefi temelleri, *Eğitim Araştırmaları*, 2(6), 1-11.
- Söyler, İ. ve Karataş, S. (2011). Türkiye'de özel yükseköğretim kurumlarının kuruluşu ve finansmanı. *Maliye Dergisi*, 160, 57-71.
- Tural, N. K. (2002). Küreselleşmenin üniversite üzerine etkileri: Çeşitli ülkelerden örnekler. *Eğitim Araştırmaları*, 6, 99-120.
- _____. (2004). *Küreselleşme ve üniversiteler*, Ankara: Kök Yayıncılık.
- Yang, R. ve Vidovich, L. (2002). Üniversiteleri küreselleşme bağlamında konumlandırmak (Çeviren: M. Bedir). *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2(1), 209-222.
- Yıldız, N. (2008). Neoliberal küreselleşme ve eğitim, *D. Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11, 13-32
- Yılmaz, K. ve Horzum, B. (2005). Küreselleşme, bilgi teknolojileri ve üniversite. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(10), 103-121.
- YÖK (2007). *Türkiye'nin yükseköğretim stratejisi*, Ankara: YÖK Yayın No: 2007-1.